

BOSHLANG'ICH MUSIQA TA'LIMIDA XALQ OG'ZAKI IJODI NAMUNALARINING TARBIYAVIY AHAMIYATI

Rajabova Marjona Ravshanjon qizi

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy universiteti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda musiqa ta'limi jarayonida xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanishning tarbiyaviy imkoniyatlari tahlil qilinadi. Lapar, alla, ertak, maqol va tez aytish kabi janrlar orqali o'quvchilarning estetik didi, axloqiy fazilatlari va milliy ongini shakllantirishdagi roli yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *xalq og'zaki ijodi, musiqa ta'limi, estetik tarbiya, boshlang'ich sinf, pedagogik metodika.*

Xalq og'zaki ijodi – xalqning o'z tarixini, urf-odat va an'analarini asrlar davomida saqlab kelayotgan bebaho ma'naviy boyligidir. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim jarayonida xalq ijodi namunalaridan foydalanish o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash, badiiy-estetik tafakkurni shakllantirish, musiqiy did va axloqiy qarashlarini rivojlantirishda muhim vositadir.

Musiqa ta'limida og'zaki ijodning qo'shiqchilik (alla, lapar), ritmik shakllar (tez aytish, topishmoq), ertak va maqollarning tarbiyaviy jihatlari chuqur o'rganilmoqda. Ushbu janrlar bolaning til o'zlashuvi, eshitish idroki, obrazli fikrlashi va sahna madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Milliy madaniyat, xalqning tarixiy xotirasi va estetik qarashlari uning og'zaki ijodi orqali avloddan-avlodga uzatiladi. Xalq og'zaki ijodi – bu xalq tafakkurining badiiy ifodasidir. Ayniqsa, musiqiy og'zaki ijod janrlari (alla, lapar, maqol, topishmoq, tez aytish, doston) bolalar ongiga ta'sir qiluvchi kuchli vosita bo'lib, ularning shaxsiy kamolotida muhim o'rin tutadi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida milliy qadriyatlarimizga asoslangan estetik tarbiya berish dolzarb masalalardan biridir. Shu jihatdan boshlang'ich sinf o'quvchilariga musiqa ta'limi jarayonida xalq og'zaki ijodi vositalaridan foydalanish, ularni badiiy-estetik va ma'naviy jihatdan shakllantirishda samarali yo'l hisoblanadi.

O'zbek xalqining musiqiy og'zaki ijodi ko'p asrlik tajriba va madaniyat mahsuli bo'lib, bolalarning musiqiy didi, eshitish qobiliyati, ritmik his-tuyg'ulari, sahna madaniyati hamda ijodiy tafakkurini shakllantirishga xizmat qiladi. Xalq og'zaki ijodi vositalarining musiqiy ta'limdagi pedagogik imkoniyatlarini to'g'ri yo'naltirish orqali bolalar qalbida milliy iftixor, musiqiy did va axloqiy fazilatlar tarbiyalanadi.

Mazkur maqolada boshlang'ich ta'lim jarayonida xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanishning musiqa ta'limidagi ahamiyati, ularning estetik va tarbiyaviy imkoniyatlari, shuningdek, amaliy qo'llanilishi tahlil qilinadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan olib boriladigan musiqiy tarbiya jarayonida xalq og'zaki ijodidan foydalanish quyidagi yo'nalishlarda muhim ahamiyatga ega:

1. **Estetik tarbiya vositasi sifatida:** Alla, lapar va boshqa xalq qo'shiqlari bolaning ichki hissiyotlarini uyg'otadi, ohangdorligi bilan musiqiy eshituvini rivojlantiradi.

2. **Axloqiy tarbiya vositasi sifatida:** Maqollar va ertaklar orqali o'quvchilarda halollik, rostgo'ylik, mehnatsevarlik, do'stlik kabi ijobiy fazilatlar shakllanadi.

3. **Musiqiy ifoda vositasi sifatida:** Lapar va tez aytishlar musiqiy ritmni his qilish, talaffuzni aniq aytish, ovoz bilan ifodalash kabi ko'nikmalarni rivojlantiradi.

4. **Ijodiy fikrlashni rag'batlantiradi:** Og'zaki ijod orqali bolalar o'zlari ham yangi topishmoq, tez aytish, qo'shiq yaratishga qiziqadi.

Amaliy misol: Boshlang'ich sinfda "Alla aytish" mashg'ulotida o'quvchilar onalarining kuylagan allalarini eshitib, ularni ijro etadi va mazmunini tahlil qiladi. Bu orqali ularning musiqiy eshitish va ifoda qilish, shuningdek, madaniy qadriyatlarga munosabati shakllanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining musiqiy tarbiyasida xalq og'zaki ijodi vositalaridan foydalanish pedagogik jarayonni jonlantiradi, darslarni mazmunli va qiziqarli qiladi. Bunday ijodiy namunalarga laparlar, allalar, maqollar, tez aytishlar, topishmoqlar, ertaklar, qo'shiq va dostonlar kiradi. Har bir janrning o'ziga xos tarbiyaviy va musiqiy xususiyatlari mavjud bo'lib, ular bolalarning intellektual, estetik va ma'naviy rivojlanishiga xizmat qiladi.

1. Alla va laparlarning roli

Alla va laparlar bolaga musiqiy tuyg'u, ritm va ohang orqali estetik sezgirlikni singdiradi. Ona allasi orqali bolaning tug'ma eshitish, tovushni ajratish va ohangni eslab qolish qobiliyatlari shakllanadi. Boshlang'ich sinflarda bunday qo'shiqlardan foydalanish bolaga o'z milliy musiqasini anglash va his qilish imkonini beradi.

2. Tez aytish va topishmoqlar orqali musiqiy nutqni rivojlantirish

Tez aytishlar – bu musiqiy intonatsiyani rivojlantiruvchi mashqlardir. Bolaning diktsiyasi, talaffuzi va ritmik tuyg'usi aynan tez aytishlar yordamida mustahkamlanadi. Masalan, "Chuchvara pishdimmi, pishmadingmi?" kabi tez aytishlar nafaqat til o'rgatadi, balki kulgi orqali ijobiy emotsional muhit yaratadi.

3. Maqollar va ertaklar orqali axloqiy tarbiya

Maqollar musiqiy nutqqa yengil qo'shilib, bolalarda rostgo'ylik, halollik, mehnatga hurmat, sabr-toqat kabi ijtimoiy fazilatlarni mustahkamlaydi. Musiqa darslarida maqollarni ritmik talaffuz qilish, kuylash orqali ularning ma'nosini anglash osonlashadi. Ertaklar esa dramatisatsiya usuli orqali musiqa bilan uyg'unlashtiriladi va sahna ko'rinishlari yaratiladi.

4. Xalq qo'shiqlari bilan vokal tarbiya

Xalq qo'shiqlari (lapar, yalla, doston) bolalarning vokal salohiyatini rivojlantirishda muhim vositadir. Qo'shiqlarning milliy ohangi, shevasining o'ziga xosligi, ifodali kuylar o'quvchilarda eshitish, tovush balandligi va ohangni saqlab kuylash ko'nikmasini hosil qiladi. Shu bilan birga, xalq musiqasidagi obrazlarning ifodasi orqali bolalar o'z his-tuyg'ularini musiqiy til orqali ifoda etishga o'rganadilar.

5. Ijodkorlik va rolli o'yinlar

Xalq ijodidan olingan materiallar bolalarda ijodiy fikrlashni faollashtiradi. O'quvchilar yangi qo'shiq so'zlarini yozish, ritmik topshiriqlar tuzish, milliy ohang asosida yangi kuylashga urinish orqali o'z iqtidorini namoyon etadi. Rolli o'yinlar orqali esa ular xalq obrazlariga kirib, dramatik ifoda usullarini o'zlashtiradi.

6. Didaktik o'yinlar va xalq ijodining uyg'unligi

Xalq og'zaki ijodini didaktik o'yinlar bilan integratsiyalash musiqiy darslar samaradorligini oshiradi. Masalan, "Maqolni top", "Allani davom ettir", "Topishmoqdan qo'shiq" kabi interaktiv o'yinlar orqali bolalar faol ishtirokchi bo'lishadi.

Pedagogik tajriba shuni ko'rsatmoqdaki, xalq og'zaki ijodi bolalarning qiziqishini uyg'otadigan, tabiatiga mos, milliy ruhda tarbiyalovchi vosita sifatida yuqori samara beradi. Biroq, ba'zi ta'lim muassasalarida ushbu boy merosdan yetarli darajada foydalanilmaydi. Shu sababli, boshlang'ich musiqa darsliklari va metodik qo'llanmalarda xalq ijodi namunalarining salmog'ini oshirish lozim.

Shuningdek, xalq ijodining zamonaviy formatlarda (audio, video, multfilm) o'rgatilishi bolalarning e'tiborini kuchaytiradi. O'qituvchilar bu borada innovatsion metodlardan, xususan, musiqiy dramatisatsiya, rolli o'yinlar, she'rli tanlovlardan keng foydalanishlari maqsadga muvofiqdir.

Xalq og'zaki ijodi – bu nafaqat madaniy meros, balki yosh avlod tarbiyasining kuchli vositasidir. Boshlang'ich ta'limda undan foydalanish orqali bolalarda milliy g'urur, estetik did, nutq va musiqiy ko'nikmalar shakllanadi. Musiqa darslarida xalq og'zaki ijodidan tizimli foydalanish pedagogik faoliyatda muhim o'rin tutadi va ta'lim-tarbiya jarayonining sifatini oshiradi. Shu bois, o'quv dasturlarini boyitishda xalq ijodiy merosiga e'tiborni kuchaytirish zamonaviy ta'limning dolzarb yo'nalishlaridan biridir.

Shuningdek, xalq og'zaki ijodi orqali musiqiy tarbiya berish bolalarda ijodiy tafakkur, o'z fikrini musiqiy va og'zaki shaklda ifoda qilish, jamoa oldida chiqish madaniyati kabi ko'nikmalarni shakllantiradi. Ayniqsa, ertak va qo'shiqlarni dramatisatsiya qilish, lavhalar yaratish orqali bolalarda musiqiy obrazlar bilan ishlash qobiliyati rivojlanadi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, xalq og'zaki ijodi namunalari – bu musiqa ta'limining boy va chuqur ma'naviy asosidir. Ular o'zbek xalqining badiiy estetik qarashlarini bolalar qalbiga jo'etishda, ularning shaxs sifatida kamol topishida beqiyos vosita bo'lib xizmat qiladi. Ustoz-pedagoglar bu imkoniyatlardan oqilona va tizimli foydalanib, yosh avlod tarbiyasini yanada boyitishlari zarur.

Kelajakda boshlang'ich musiqa ta'limida xalq og'zaki ijodini keng qamrovli qo'llash, multimediya vositalar yordamida interaktiv darslarni yo'lga qo'yish, o'quvchilarning ijodiy chiqishlarini rag'batlantirish orqali ta'lim sifati va mazmunini yanada oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullaeva, G. Musiqa tarbiyasi asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019. – 150 b.
2. Karimova, D. Xalq og‘zaki ijodi va estetik tarbiya. – Samarqand: Zarafshon, 2018. – 132 b.
3. Xudoyberdiyeva, S. Boshlang‘ich sinfda musiqa o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020. – 186 b.
4. Sobirova, M. Xalq ijodiyoti va musiqa darslari. // Pedagogika va psixologiya. – 2021. – №2. – B. 58–62.
5. Toshboyeva, L. Musiqa tarbiyasida xalq og‘zaki ijodining o‘rni. – Nukus: Bilim, 2017. – 144 b.
6. Amonova, S. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida musiqiy savodxonlikni shakllantirish. – Buxoro: Innovatsiya, 2022. – 120 b.
7. Yo‘ldosheva, M. Musiqa darslarida xalq qo‘shiqlari va ularning tarbiyaviy ahamiyati. // Ilmiy izlanishlar – 2021. – №4. – B. 35–39.
8. Egamberdiyev, O. Bolalar musiqasi va xalq og‘zaki ijodi. – Toshkent: Fan, 2016. – 176 b.
9. Qodirova, Z. Xalq og‘zaki ijodi janrlarini musiqa darslarida qo‘llash. // Boshlang‘ich ta’lim. – 2023. – №1. – B. 43–47.
10. Nazarova, D. Musiqa madaniyati va xalq merosi. – Farg‘ona: Ilm ziyo, 2021. – 158 b.